

Magyarok a határőrvidéken*

Az ezredévi emlékkiállítás tiszteletére, 1896-ban az afrikai Guineából Budapestre érkezett kétszázötven néger, és ideiglenes kunyhófalut épített magának a Fővárosi Állat- és Növénykertben. Első alkalommal történt meg, hogy Budapest közönsége, ha kísértelt a kiállítási pavilonokhoz, ennyi ébenfekete bőrű embert láthatott a magyar fővárosban.

Trianon után, 1920-ban Erdély, a Délvidék, Kárpátalja és a Felvidék magyar menekültjeinek ezrei és tízezrei a pesti pályaudvarokon, teherszállító vagonokban kaptak ideiglenes szálláshelyet, a fővárosi magyarok őszinte megütközésére. Elhaló „Ach!” és „Oh!” sóhajai közben a főváros nagyközönsége csupán arról feledkezett meg, hogy hat évvel korábban tömeges felvonulásain ÉLJEN A HÁBORÚ! feliratú táblákkal üdvözölte az osztrák császár és magyar apostoli király Ischlben, 1914. július hó 28-án kelt háborús proklamációját, Szerbia elleni hadüzenetét. „Leghőbb vágyam az volt, hogy az Isten kegyelméből még hátralévő éveimet a béke műveinek szentelhessem és népeimet a háború áldozataitól és terheitől megóvhassam”, írta kenetes hadüzenetében az osztrák-magyar uralkodó, és történelmi felelősségét azon nyomban a gondviselésre hárította át: „A gondviselés másként határozott”. Így aztán, mivel a gondviselés másként határozott, s mivel a gondviseléssel nem lehet kukoricázni, az ereje teljében lévő, alig 84 éves I. Ferenc József, mindent megfontolva és meggondolva, nyugodt lelkiismerettel a kötelesség útjára lépett, és sírverembe taszította Magyarországot és fél Európát.

Most, a második ezredév végén, 1991-ben Nagy-Budapest közönsége újabb magyar néprajzi furcsaságokra csodálkozhat rá. Valami okból magyarul beszélő „jugó menekültek” árasztják el még a Fővárosi Operettszínház és a Mikroszkóp Színpad megszentelt környékét is, láthatólag jegyvásárlási szándék nélkül, furcsa batyukkal megrakodva. Mit keresnek ezek itt (már megint)?

* * *

Mi, borostás kedvű határőrvidéki magyarok nem titkolt ellenérzéssel ismerjük fel székesfővárosi véreink

tág szembogarában a váratlanul eléjük toppant szerecsen jövevényeknek kijáró hitetlenséget és idegenkedést. Emiatt aztán mindig sebzett önérzettel, támadó kedvvel, számon kérő hangon kezdjük a mondandónkat, mint *kárvalott számadó, megbántott, régi szolgálta, ki birót ment el keresni, de nem talált.*

Aztán – két-három nap elmúltával – csillapodik a belső háborgásunk, és szertefoszlik érzelmi kívülállásunk is a robajló, a közönyös, a dolga után siető Budapestben. Az aluljárókban kéregető nyomorékok, az Őrs vezér téri vak koldusok, a Fővám téri vásárcsarnokban elhullott káposztaleveleket gyűjtögető öregek tekintetében önmagunkra: *világvégi esett földek, határőrvidéki szántóföldek zselléire* ismerünk. És ráeszmélünk arra a mély azonosságra, amely összeköt bennünket, magyarokat, s amelyet szűnni nem akaró magyar holokausztok formáltak félreismerhetetlen magyar karakterré. *Népét Hadur is szétszórja.*

A Pesti Hírlap 1991. november 11-én közzétette az erdélyi, a felvidéki, a burgenlandi, a kárpátaljai és a délvidéki magyar szervezetek felhívását, amelyet a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége, a Lemberg-i Magyarok Kulturális Szövetsége, a Kijevi Magyarok Egyesülete, az észak- és dél-amerikai Munkácsy Mihály Kulturális Egyesület és a Litvániai Magyarok Kulturális Szövetsége is aláírt, s amely együttes föllépést sürget nemzeti széthullásunk megakadályozása érdekében. (Gondatlanság folytán a felsorolásból kimaradt a kazahsztáni, a lappföldi és a bolíviai magyarok érdekvédelmi szervezetének a felhívása.)

* * *

Dormán László az egyetememes magyar pusztulás határőrvidéki képeit rögzítette már negyed évszázaddal ezelőtti filmtekercein is. Boldog és gondtalan békeéveink idején is – így például *Pálinkafőzések Moravában, 1972-ben* – a könnytelen árkot, a Pilinszky János által megörökített *üres árkot* fedezte fel az arcunkon.

E fényképein nincs nyoma Duna- és Kárpát-medencei küldetésünk egykori (képzelt) dicsfényének. Nem a magyar kultúrfölény tekint ránk ezekről a portrékról.

Szociofotók-e Dormán László délvidéki tanya- és faluképei? És miféle temetőromantika kerítette hatalmába ezt a sokfelé elbarangoló ómoravicai, bácskossuthfalvi fotográfust?

Dormán húsz éven át ilyen, lét- és sorsfotográfiákat közölt a délvidéki magyar ifjúsági hetilapban, ez alkalommal azonban csupán néhány tucat felvétele kerülhetett a budapesti Néprajzi Múzeum falaira. Csak azokat a filmtekerceket hívta elő sebtében-hamarjában, amelyek elérték katonaszökevény-ládájának a mélyén. Több ezer munkája egy képzeletbeli Kossuth Lajos tér képzeletbeli Néprajzi Múzeumának teljes falikárpitanyagát is beborítaná.

Itt látható fényképsorozatának művészi értékeiről nincs kedvem beszélni. Mozdulatlanságot sugalmazó kompozíciós megoldásairól, komor összehatású árnyék- és fényfelület-kombinációiról, egyhangú, már-már fantáziátlan látószög-beállításairól nyilatkozzanak a hozzáértőbbek: a japán ikebana-művészet, a posztmodern látványtervezés és az alternatív fényinstallációk budapesti szakkritikusai.

Nem szakmai kérdésekről szólnék e néhány percben. Csak arról, hogy Dormán László dokumentumfényképei cicomázhatatlan dolgokról vallanak. Arról, hogy az ő képei, fény és árnyék formájában, elrabolt és sokszor meggyalázott szülőföldünkről vallanak. Arról, hogy - miként riporter kollégája, Dudás Károly írta: Délvidékünk álmaiban visszajárnak a farkasok. Arról, hogy – ezt is Dudás Károly könyvének címe fogalmazta meg: *szakadóban* vagyunk valamennyien. Végezetül arról, hogy mi, délvidéki magyarok is – *vagyunk*. S hogy már csak úgy vagyunk, mint elhullott káposztalevél a Fővám téri vásárcsarnok poros betonpadozatán.

Tömegsírban nyugvó, sintérgödörbe taszított elődeinkről beszélnek Dormán László fotográfiái. Egyik fényképén csak egy sírkereszt-felirat olvasható: *Itt Nyugvó Eltűnt Édes Apáink Emlékére – Anno 1944.* Dormán László, rögeszmésen, csak erről beszél. A monómánia határán túl. Az öklendezésen innen.

Pesti urbánusok és pesti népiek figyelmébe ajánlva: ha nem tértek észhez, rátok is ez sors vár egyre inkább széthulló egyetlen országunkban, Magyarországon. Ha nem tértek észhez, *mi meghalni mindnyájan úgyis téves csatatéren.*

* * *

Néprajzi múzeumban vagyunk, jogos lenne a kérdés: hová tűntek a néprajzi motívumok ezekről a délvidéki fényképekről? Dormán vastulipános, lófejes és napsugaras oromfalak *alatt* és egykor volt, ma már romos szántalpas szlavóniai magyar parasztházak *előtt* álló idős magyar emberek arcát hozta elénk előhívó oldatban.

A múltunk emlékei mára elsüllyedtek, és gyönyörű tölgyerdőinknek is már csak az emléke él tizennyolcadik századi feljegyzésekben.

Piliszyk verséből tudjuk: a múltnak hangja van. A mi szülőföldünknek is van hangja. Azt üzeni: *Valamikor a Paradicsom állt itt. Hallani óriási fáit.* Dormán László a negatív stilizálás megoldásához folyamodott: a történelmi idő változásait követve, képeiről szinte nyomtalanul eltűntette a magyar néprajzi motívumokat. Talán csak a kopjafái üzennek még valamit. S a temetőkertjei, ahol már hetven álló éve hibásan írják fejfáinkra elődeink nevét. Vagy ahol már nincs is nevünk.

Ahol meztelenre vetköztetett, szögesdróttal összekötözött, vadállati kegyetlenséggel megkínzott, megcsonkított és kivégzett véttlen elődeink földi maradványait egy-egy betű és szám jelzi csupán: *NN 612, NN 873.*

* * *

*Ős Napkelet olyannak álmodta,
Amilyen én vagyok...*

Nap fiának, magyarnak.

Nemrégén, a huszadik század elején, a Nap fiai voltunk Ady Endre versében. Aztán ránk hozták gyógyítónak a Háborút, a Rémet. Belerokkantunk az első „nagy” háborúba.

A gondviselésre hárítva a felelősséget, ránk hozták a második is, a második „nagy” háborút, s ebbe már majdnem belepusztultunk.

Országhatárunkon túl – erről ad hírt Dormán László – most ismét ránk hozták gyógyítónak a Háborút, a Rémet, *sírjukban is megátkozott gazok.*

Milyen fordulattal élhetnék e megnyitó végén, mindannyiunk megnyugtatóra? Semmi sem jut eszembe. Csak ennyit mondhatok: Hölgyeim és Uraim, a kiállítást megnyitom. És mindketten köszönjük, hogy meghallgattak bennünket.

* Elhangzott Dormán László fotókiállításának megnyitóján 1991. december 13-án, a budapesti Néprajzi Múzeumban.